

VIVA CAMENA, *Latina huius aetatis carmina collecta et edita ab Iosepho Eberle cum commentariolo Iosephi et Liniae IJSEWIJN-Jacobs: De litteris Latinis recentioribus.* (Antologiju je objavio Arthemis Verlag—Zürich, 1961., str. 229 sa 244 pjesme). Od 1845. godine kad je *Didaco Vitrioli* (1818—1898) kao mladi pjesnik dobio nagradu na natjecanju zaklade, što ju je osnovao Nizozemac Jakov Henrik Hoeufft (1756—1843) u krilu Nizozemske akademije znanosti i umjetnosti pod imenom „*Praemium Hoeufftianum*“ pa do naših dana, objavili su pjesnici raznih naroda, koji pišu na latinskom jeziku, mnogo pjesama po raznim časopisima, a uz to i vlastitih zbirka. Spomenuta zaklada svake godine raspisuje natječaj i nagrađuje, prema ocjeni žirija, najbolje djelo napisano latinskim stihovima. Uvjet je da bude napisano u klasičnoj metrici a od najmanje 50 stihova. Postoje i druge zaklade i nagrade za poeziju i prozu, od kojih je najpoznatija nagrada što je raspisuje *Institut za latinske studije* u Rimu pod naslovom *Certamen Capitolinum*. Osim toga, postoji nekoliko revija koje objavljuju članke, pjesme, prijevode na latinski jezik i drugo; najrasprostranjenija je *Vita Latina*. Ta izlazi u Avignonu, a objavljuje je izdavač C. C. Aubanel. Ipak, uza sve to do ove antologije nije bilo neke knjige, ili edicije u obliku časopisa, prema čemu bismo imali uvida u suvremenu neolatinističku poeziju najnovijeg vremena. Josef Eberle, koji je i sam latinistički pjesnik, objavio je dosad zbirku „*Laudes*“ o kojoj sam pisao prikaz u zadnjem broju *Žive Antike*, uz pomoć izd. kuće *Arthemis* u *Zurichu* i uz stručni savjet najboljeg poznavaoa suvremene neolatinističke poezije J. i L. Ijsewijn—Jacobs, pokušao je dati, prema njegovu mišljenju što ga je nastojao obrazložiti u *Uvodu* ove antologije (str. 5—14) uvjerljivi presjek suvremene poezije i njezina dostignuća kroz zadnjih, otprilike pedeset godina. Tako se u antologiji našlo na okupu pedeset pjesnika iz sedamnaest nacija.

Neolatinizam, osobito u poeziji, pokazuje kao i ostale duhovne pojave umjetničku težnju koja se očituje u stalnoj dinamičkoj treptljivosti prema promjeni ustaljenih oblika a i sadržaja. Sve se to odražava u stanovitom nemiru, ne tako jasnom i vidnom kao u drugim očitovanjima stvaralačkih tendencija u umjetničkom djelovanju u svijetu. Svakako je jedna od glavnih karakteristika izražena u tihom i pri-tajenom traženju novoga, pokatkad i u obliku pobune, s obzirom na kanone antičke metrike. Još uvijek postoje pristaše konzervativnog čuvanja oblika antičke metrike, iako se javljaju mladi pjesnici koji, premda znaju oblikovati svoje pjesme, kao na pr. Emilio Merone i u shemama antičkog kvantiteta, ipak nastoje u latinističku poeziju unijeti tekovine, dabome *cum mica salis*, koje se nameću iz života suvremenoj poeziji. Ti vide jedino u takvom prihvatanju novina i raznolikosti mogućnost da pjesnici koji pišu na latinskom jeziku budu pristupačni širem krugu čitalaca. Neki stariji to nastojanje karakteriziraju kao osobitu vrstu neobarbarizma, ali pritom zaboravljaju na onu podsvesnu čovjekovu težnju, što se u naše vrijeme različito manifestira, da bi se našao jedan zajednički jezik koji bi ujedinio tisuće i tisuće ljudi raznih nacija u duhovnu cjelinu s pomoću poezije. Uostalom, i sam život to traži, jer poezija i nije drugo nego umjetničko čovjekovo nastojanje da oplemeni sebe i druge. Prema tome, oni pjesnici koji nastoje da bude jedini cilj neolatinizma u poeziji gajenje metričkih shema Vergilija ili Horacija, ne vide bitnu ulogu latinizma u suvremenom kulturnom životu. Njihovo shvaćanje odvodi, a u to nas i njihova djela uvjeravaju, u artifičijelnu precioznost. Više puta to se isto manifestira i u potpunom sapinjanju lirskog izražajnog zamaha. Takva shvaćanja oblikuju u neolatinizmu književni *tabu*. Kvantitetska metrika ima stanovitih prednosti, ali ta nije jedini uvjet i kanon za pisanje pjesama na latinskom jeziku. Malo poznavanje našega latinizma uvjerava nas da je tisuće i tisuće stihova petrificirano u nedoživljenim spondejima, daktilima ili jambima. Klasicizam u latinizmu predstavlja cijelu jednu mrtvu epohu, a ta može danas imati samo kulturno-povijesnu vrijednost. S druge strane mnogi ne vide da je latinski jezik kroz stoljeća bio vrlo elastičan. On se prilagođavao izražajnom registru pojedinih naroda; uz to su mnogi pjesnici koji su pisali na latinskom jeziku, osobito u poznoj antiци, prekinuli s kvantitetskom metrikom, kao što je to učinio na pr. Romanos u bizantinskoj književnosti. I pozni latinski pjesnici, kao i helenski, uveli su akcenatsku metriku, ali i ta je imala svoje zakone i strogo pridržavanje, ritma, kad se odredila nova shema za takvu metriku. Pojavile se silabičnost i rima. Dva nimalo laka i ne bez rada savladiva zahtjeva, dvije prepreke koje su umjeli svladati samo najposposbniji. Ali kanoni, pa bili oni i najdogmatskiji, tokom vremena

gube svoju vrijednost kad se pojavi osebjuna stvaralačka ličnost, koja zna utjeloviti oblik i sadržaj. Ipak, nikad se nije izgubio smisao za oblikovanje u shemama metrike Augustova ili aleksandrijskog vremena. Kroz stoljeća heksametar i elegijski distih uglavnom prevladaju u poeziji kako na latinskom tako i na helenskom jeziku. Prije sam spomenuo da je latinski jezik, osobito u poetskim ostvarenjima, doživljavao svoje preobrazbe i kontaminacije. Treba se sjetiti Boetiusa, Prudencija i drugih pa sve do Francuza Adama de Saint-Victor-a te kasnijih pjesnika koji su uz religiozne naglaske stvorili vrlo mnogo pjesama, a u tim se očituju nova strujanja u oblikovnom i sadržajnom pogledu. Uglavnom su mnogi od njih, prema prilikama svoga vremena, sačuvali primordijalni ritam i svježinu emotivnog izražavanja. Tendencija, koja se opaža u najboljim pjesmama srednjovjekovnih i novovjekovnih pjesnika na latinskom jeziku, uvijek se očituje u pravcu lirskog osvježavanja i izbjegavanja same mitologije. Slične tendencije pojavile su se i u pjesmama latinističkih pjesnika XX st. Javlja se i *vers-libre*. Dabome, ako netko nije pjesnik onda mu ne pomaže ni najuspješnije svladana metrička shema, bilo ona antička ili bilo koja moderna. U jednu riječ, sam razvoj, barem s oblikovne strane, u modernoj poeziji mora da odredi i prihvaćanje novih stajališta i sa strane pjesnika koji se poetski izražavaju na latinskom jeziku. Konzervativnost još uvijek vlada i u žirijima koji poput nekih nepogrešivih maga čuvaju ili bolje rečeno, često bez poetskog uha, ocjenjuju stvaralaštvo u neolatinističkoj poeziji.

J. Ijsewijn koji se u naše vrijeme najviše bavi problematikom neolatinističke poezije s pravom uviđa da je potrebno prihvatiti sve ono što je poetski u umjetničkom pogledu izraženo na latinskom jeziku. Zato je pozitivno ocijenio Gaertnerovu zbirku „*Vox humana*“ (izd. 1954). Eberlove „*Laudes*“ s druge strane očituju težnju prema ritmičkoj silabičnosti, ali su u unutarnjoj koncepciji nove i obiluju posebnom svježinom. Iznio sam samo dva uvjerljiva primjera, premda ima i kod drugih naroda pokušaja da se neolatinistička poezija obnovi. Razumljivo, tu ne pomažu dekreti nego jedino umjetnička djela. Pjesnik Merone stoji u pravoj zlatnoj sredini među strujanjima u suvremenoj neolatinističkoj poeziji i otkriva nove putove već ostvarenim lirskim dostignućima.

Prilika je bila da se o svemu ovome progovori u povodu objavljivanja ove antologije, koja uza sve moguće prigovore predstavlja značajno djelo. Da li je izbor pojedinih pjesnika uvijek bio najbolji, to se ne može potvrditi, jer i sam sastavljač antologije nije izabrao među svojim pjesmama one koje bi više govorile od onih u antologiji. Ipak, kad se zna da svaka antologija nije djelo, koje se neće, ako izađe drugo izdanje, morati korigirati, jer su dopune, izostavljanja i u ovoj itekako potrebni. Od sedamnaest nacija Eberle je uvrstio i tri Slavena, po jednog Rusa, Poljaka i Hrvata (Ton Smerdel). Ako se pregleda alfabetskim redom koji su pjesnici zastupani, onda se odmah vidi da prevladaju Germani i Romani. To je i razumljivo, ali je bio potreban stroži kriterij za neke pjesnike iz germanskih zemalja. Ima i drugih nacija koje su morale biti zastupljene. Tim bi antologija dobila veće značenje. Bar u onom smislu kako to želi u svome Predgovoru sam redaktor antologije. Ijsewijnov esej o suvremenoj latinističkoj književnosti odlikuje se sažetošću i jasnim jezikom. Kad ga čitamo osjećamo ga kao esej u nekom suvremenom jeziku. Bogatstvo riječi u Ijsewijana je znatno, rečenica savitljiva i točno odmjerena. Njegovi pogledi na neohumanizam zaslužuju svaku pažnju, iako ponegdje mogu izazvati polemički stav.

Pjesnici nisu podjednako zastupani svojim pjesmama. To uglavnom i nije bitno, jer, jedna ili dvije pjesme, više govore negoli nekoliko njih osrednje oblikovanih. Stanovita neujednačenost u izboru može imati različite izvore, ali bila ona kakva mu drago, ta uvijek kvari jedinstveni estetski dojam za kojim ide svaka antologija. Izbor pjesama jednog Lacourt-a Emilija ili Tusiani Josipa, kojih su pjesničke kvalitete u svakom pogledu na visokom nivou, nije u ravnoteži u estetskom pogledu s pjesmama na pr. J. Götte-a ili I. K. Newman pa Volfanga Schadewaldta. Ovaj je posljednji mogao izostati, jer njegovi distisi pokazuju samo klasicističku artificijelnost, a kao poetska ostvarenja ne mogu biti antologijski. Tako i uvodna poslanica Genovesija u distisima „*Ad librum*“ s poetskog stanovista ništa ne kaže, ta je didaktička i pomalo razbija jedinstveni okvir duhovne povezanosti među pjesnicima. Upravo ta uvodna pjesma može upozoriti ljubitelja neolatininske poezije da dotjerana formalna strana neke pjesme ne spašava njezinu umjetničku doživljenost. Dobro

su izabrane pjesme Rusa J. M. F. Borovskoga i Poljaka M. Brožeka. Pjesnici U. E. Paoli i Weller H. nisu zastupani svojim najboljim pjesmama. Tu redaktora možemo donekle opravdati, jer je stvaralački opus ovih dvaju pjesnika doista preobilan pa je i izbor otežan. Ni Morabito nije sretno zastupan. Istina, njegove su pjesme razzute po raznim revijama, pa je onda redaktor Eberle bio upućen na djelomičnu suradnju sa drugim pjesnika. Ali ima pjesnika kod kojih je izbor dobro izvršen kao što je slučaj s M. Paolillom i Merone Emilijem. Tu i tamo redaktorov izbor izaziva otpor, ali, ako se uoče sve poteškoće, onda možemo reći da je antologija ne samo zanimljiv pokušaj, nego i da je povezanost neolatinških pjesnika u jednoj antologiji iz raznih nacija, premda nam se ništa ne kaže o eventualnim pjesnicima s drugih kontinenata, pothvat koji, i kako je obavljen, zaslužuje pohvalu. Redaktor je dobro učinio što je pjesništvo u svojoj antologiji podijelio na „*metra*“ i „*rhythmy*“. Pod prvim podrazumijevaju se pjesme u antičkoj metrici, dok drugi ciklus obuhvaća pjesme spjevane uglavnom u *vers-libru* ili pjesme u kojima su autori očuvali strogu silabičnost. Ipak nije ujednačen omjer pjesnika iz jednog i drugog ciklusa. Napomene o pojedinim pjesnicima, tj. kraći biografski podaci s naznakom djela i izvora odakle je uzeta pjesma, daju dobar uvid u neolatinšku poeziju. Dobro je što je na kraju podataka o svakom pojedinom piscu dodana i njegova adresa, što će dobro doći pjesnicima, koji budu htjeli ostvariti međusobnu povezanost. To nije mala stvar u današnjem svijetu u kome upravo neolatinški pjesnici čeznu za jedinstvom i pravišnom izmjenom mišljenja. Isto bi ta okolnost mogla omogućiti budućem redaktoru ovakve antologije da je proširi na neolatinške pjesnike cijeloga svijeta, a da istodobno ona bude reljefnija s obzirom na svoj estetski kriterij. Uz bizarne pjesme, koje nisu drugo nego „*lusus calami*“, u antologiji ima pjesama u kojima se tek nazire suvremeno strujanje poetskih preokupacija današnjeg pjesnika. Možda će upravo ovakva antologija kakva je pobuditi mlade da se više angažiraju za ona načela u poeziji koja je čine trajnijom od onoga shvaćanja za koje se tako uporno bore oni pjesnici kojima je forma, tj. održavanje antičke metrike jedini cilj. Malo „*barbarizma*“ u tom pogledu neće nimalo pokvariti svijetle tradicije najboljih ostvarenja mnogih latinskih pjesnika iz raznih stoljeća. Inače je knjiga ukusno opremljena, grafički je otmjena, a što su se ovdje ondje pojavile neke slovne pogreške, to joj ni u kojem slučaju ne umanjuje vrijednost. Može se na kraju reći da motto, koji je redaktor stavio u glavi svoga Predgovora: *Et nobis amoena subridet Camena*, prati čitaoca gotovo kroz cijelu knjigu, a to je bitno i u naše atomsko doba vrlo utješno.

T. Smerdel, Zagreb.

AEMILII MERONE: *Munuscula musae, praefatio Benedicti Riposati*, Napoli 1959, str. 61.

MUNUSCULA MUSAE je naslov zbirci neolatinističkog pjesnika Emilija Meronea, a peta po redu od 1942., otkad je izdao svoju prvu knjigu latinskih stihova. Merone živi u Napulju, pa je i osebnost mnogih njegovih pjesama u ovoj novoj zbirci protkana izrazito doživljenim ljepotama napuljskog krajolika. Uz svoje zemljake U. Enrica Paolija, Tusianija i Morabito-a ističe se lirskom sažetošću, uspješnim ostvarenjem lične lirske atmosfere i smislom za život i odnos čovjeka prema prirodnim ljepotama. Iako je Pascoli kao latinistički pjesnik bio u većini svojih lirskih ostvarenja spontan, Merone je ipak još više pojednostavio Pascolijevu rustikalnu crtu i naglasio u svojoj lirici lično *svoje sublimirano divljenje* prirodi i njezinim vrlo često nevidljivim ostvarenjima. Merone uvijek ide tragom Tibulove jednostavnosti a zahvaća u Horacijevu sažetost. Osobito treba istaći pjesnikovu realnu doživljenost same stvarnosti. Ta je uvijek spontana. Kao što postupa tvorac mozaika, tako i Merone odvaja dijelice da bi u konačnom obliku same pjesme dobio, poslije završena emotivnog zamaha, zgsnutu cjelinu koja čitaoca ispunja čarolijama lirske nadahnuća. To je u biti ono što privlači i osvaja umah čitaoca njegovih pjesama. Pjesme su u zbirci ispejvane u heksametrima i hendekasilabima. Ima ih trideset i tri. Sve su te pjesme pune daha vedrine i istodobno prodornog zahvaćanja u samu stvarnost. U mnogima postoji smisao za realnost, bilo da pjesnik nju vidi u svojoj